

Maj 1949.

M E D D E L A N D E

Nr 25

från

SKÅNES VAPENHISTORISKA FÖRENING

Torsdagen den 26 maj (Kristi Himmelfärdsdag) företager föreningen på inbjudan från Vaabenhistorisk Selskab gemensam vårutflykt till Jaegerspris Slot, där Fredrik den 7:es efterlämnade vapensamling studeras. Avfärden sker kl. 9 f.m. från Köbenhavn (Hovedbanegaardens utgång mot Reventlowsgade) med bussar och beräknas hemkomsten till Köbenhavn c:a kl. 17. Priset är 10 danska kronor för bussturen. För dem som kommer i egen bil bortgår detta pris. Färjan från Malmö avgår kl. 6.30 och från Hälsingborg 7.03 och kan man då komma i tid till startplatsen. Vidare upplysningar lämnas av ordf. tel. Malmö 24684, till vilken också anmälan om deltagande skyndsammast göres, även från dem som önska i egen bil deltaga i utfärden. Gällande pass måste medföras vid resa till Danmark.

Söndagen den 27 februari avhöll Skånes Vapenhistoriska Förening sitt 9:e årsmöte på Kungens Kammare på Malmöhus. Ett tjugotal medlemmar hade infunnit sig. Mötet öppnades av ordf. J. Folke Herrström som hälsade de närvarande välkomna och vände sig särskilt till aftonens föredragshållare fil mag. Nils Niléhn, Lund. Därefter vidtogs stadgeenliga förhandlingar. Först uppläste sekr. styrelsens verksamhetsberättelse, som med godkännande lades till handlingarna. Av denna framgick att medlemsantalet uppgick till 85 st. Under arbetsåret hade avhållits 3 ordinarie gemensamma sammanträden samt dessutom hade den traditionella vårutflykten ägt rum i maj månad, denna gång till Hälsingborg i gemenskap med Vaabenhistorisk Selskab i Köbenhavn. Mussets fynd från slaget vid Hälsingborg den 28 februari 1710 hade då studerats. Föreningens föredragshållare hade under arbetsåret varit nuvarande ordf. i Svenska Vapenhistoriska Sällskapet i Stockholm major N.E. Hellsten, Stockholm, och Guldsmedsmester Holger Jakobsen i Köbenhavn. Föreningens "Meddelande" hade som vanligt utkommit med 4 nummer under red. av sekr. löjtnant Olle Cederlöw. Därefter kom turen till revisorernas berättelse, vilken utmynnade i förslag att bevilja styrelsen tacksam ansvarsfrihet för den tid räkenskaperna omfattade, vilket också blev årsmötets beslut. Vid företaget styrelseval omvaldes enhälligt J. Folke Herrström. Vice ordf. överstelöjtnant B. Fogelklou hade på grund av bristande tid av sagt sig omval. Till medlemmar av styrelsen omvaldes major John Lindgren, löjtnant Olle Cederlöw, köpman Sture Hansson samt nyvaldes föreningens mångårige 1:e styrelsesuppleant disponent Thure Jakobsson; samtliga i Malmö. Frånsett ordf., som väljes direkt, konstituerade sig styrelsen så, att major Lindgren blev v. ordf., löjtnant Cederlöw sekr. köpman Hansson skattmästare och disponent Jakobsson klubbmästare. Till styrelsesuppleanter nyvaldes disponent Alfred Föransson, Malmö och byggmästare Curt Mildner, Lund. Till revisorer omvaldes f. politikonstapel Emil Andersson, Lund och trädgårdsmästare Inge Tyné.

Kvarnby, och som revisorsuppleant överkriminalkonstapel Knut Nordholm, Malmö. Efter valet tackade ordf. å styrelsens vägnar för förtroendet att ännu ett år få leda föreningen och vände sig därpå till avgående v. ordf. överstelöjtnant B. Fogelklou, och tackade honom varmt för mångårigt gott samarbete och önskade honom "come back" i styrelsen då hans tid det tillät. Därefter överlämnades ordet till fil.mag. Nils Niléhn, som höll ett intressant föredrag över ämnet "Kronprinsens husarregemente. Studier kring det första lätta rytteriets uppkomst och historia". Här nedan följer ett kort referat över föredraget. Efter dettas slut frambar ordf. å föreningens vägnar ett hjärtligt tack till föredragshållaren, varefter årsmötet avslutades med gemensam supé på Restaurant Savoy.

Kronprinsens husarregemente.

Studier kring det första lätta
rytteriets uppkomst och historia.

Kort referat av fil. mag. Nils Niléhns föredrag.

Den svenska arméns rang av den äldsta i världen, intygas av en enhällig internationell forskare expertis. Orsaken härtill är att söka däri, att den svenska statsledningen redan under 1500-talet sökte göra sig oberoende av de internationella värvarmarknaderna genom landskapsvis utskrivna ryttarfanor och fotfolksfänikor, vilken utveckling fick sin slutgiltiga formulering i 1634 års regeringform, vår första skrivna härordning. Det långt övervägande flertalet av våra nuvarande infanteri- och kavalleriregementen härstamma direkt och med obruten tradition från dessa eller i samma organisation senare inlemmade förband. Nu fanns det i Sverige, särskilt i våra tyska och baltiska provinser, visserligen också värvade förband, men kärnan i hären utgjordes av just dessa rent svenska landskapsregementen. Den organisatoriska avslipningen erhöll systemet

genom Karl XI:s indelningsverk, som knöt armén vid bondejorden. Under hela Sveriges stormaktstid voro landets såväl inhemska som värvade kavalleriregementen enligt tidens taktiska uppfattning av kyrasiertyp, således tungt kavalleri. I Skåne hade vi på Karl XI:s och Karl XII:s tid två tunga skånska kavalleriregementen, det Norra och det Södra, det förra uppsatt 1658 av Karl X Gustav (Skånes äldsta ännu i våra dagar levande regemente) och det senare från 1670-talet, upplöst 1925. Under Sveriges deltagande i koalitionskriget mot Fredrik den Store av Preussen på 1750 och 1760-talen fick nämligen det tunga svenska kavalleriet av kyrasiertyp strida mot preussarnas modärna lätta rytteri, de fruktade Bellings husarer. Det visade sig snart vara en militär nödvändighet att Sverige skaffade sig ett liknande lätt rytteri, och så kom det sig, att avtal träffades den 19 dec. 1757 mellan svenska kronan och greve Fredrik Putbus samt Philip von Platen om värvandet av en dylik kår, som slutligen fick styrkan av ett regemente, Svenska Husarregementet, vilket skulle värvas av majoren friherre Georg Gustaf Wrangel enligt kontrakt av den 24 april 1758, det första lätta rytteriet i sitt slag i Sverige. Detta var således ett rent värvat förband, där mauskapet till största delen togs från Rügen och det svenska Pommern. År 1761 gjorde sig behovet av ytterligare lätt rytteri gällande, varför man uppdelade regementet i två regementen, det blå (Putbuska) och det gula (Wrangelska) husarregementet. Efter fredsslutet 1762 minskades skvadronerna. 1766 sammanslogos åter de båda regementena till Kongl. husarregementet, ehuru det efter sin chef kallades Mörnerska husarregementet. 1777 överflyttades regementet till Sverige förmodligen för att i Skåne utgöra en militär apostrof till Gustaf III:s statskupp och blev förlagt i städerna längs västkusten. Regementet benämndes från 1797 under några år Hornska husarregementet (efter sin dåvarande chef). 1801

då greve Hampus Mörner blev chef, erhöll regementet åter namnet Mörnerska husarregement. Då friherre Cederström blev chef 1816 erhöll regementet namnet Cederströmska husarregementet och 1822 fick det namnet Kronprinsens husarregemente, då dåvarande kronprins Oscar blev överste i regementet. Efter Carl XV:s tronbestigning benämndes regementet Konungens värvade husarregemente, vilket dock redan följande år ändrades till Kronprinsens husarregemente, det enda regemente i svenska armén, som icke hade "kungliga" före sitt namn beroende på namnformen, då det var kronprinsens regemente, en tradition som alltid upprätthållits av den regerande bernadotteska dynastin. Sedan 1897 var regementet garnisonerat i Malmö till dess det upplöstes 1925. Under preussiska sjuårskriget var det nyuppsatta husarregementet den mest använda kåren i svenska armén och upplevde därför aktivt med heder de flesta av de småstrider och skärmytslingar som karaktäriserade vårt krigsdeltagande. Ett minne för regementet från detta fälttåg är, att den sedan så berömda preussiske fältmarskalken furst Blücher, har tillhört regementet. Han blev inskriven som Junker i Svenska husarregementet, 15 år gammal, men han blev vid en strid på meklenburgskt område tillfångatagen av preussarna och gick sedan i preussisk tjänst. Under kriget mot Danmark 1788 avdelades regementet mot Norge, men genom Gustaf III:s raska uppträdande, kom det icke i aktion. I Gustaf III:s ryska krig överfördes regementet tillsammans med andra förband för att tjänstgöra vid flottan under dess så ärorika strider mot ryssarna. Cirka 25 år senare överskeppades regementet till Tyskland i den stora slutuppgörelsen med Napoleon och deltog med heder i krigshändelserna samt hävdade i dessa strider sitt gamla anseende som framstående lätt rytteri. De tre skånska kavalleriregementena hade en stor dag vid Bornhöft i Holstein, varvid dock äran av den lyckligt utförda kavallerichocken mot den retirerande danska arméns arriärgarde i främsta rummet tillkamm de Mörnerska husarerna, som med

sina sju skvadroner utgjorde majoriteten av den svenska kavalleristyrkan vid detta tillfälle. Striden vid Bornhöft var blott en episod i 1813 års fälttåg men hedrande för det svenska kavalleriet, icke minst våra husarer, som med framgång löste sina uppgifter. De svenska husarerna visade, att de ej redo sämre än sina förfäder på Breitenfelds, Lunds, Narvas, Klissows, Fraustadts och Hallowzins slagfält. Efter striderna mot danskarna åtföljde regementet vintern 1814 armén till Belgien och på våren till Meklenburg, varifrån det återkom till Sverige för att anträda marschen mot Norge. Under detta fälttåg som slutade med Norges kapitulation, deltog husarerna i flera träffningar. Med den armékår som 1848 koncentrerades på Fyn, följde två skvadroner av regementet, och följande år sändes en skvadron till Schleswig, som besattes av svenska trupper. Regimentet tilldelades för striderna vid Bornhöft ett hederstandar. Den långa freden gjorde sitt inträde i svensk historia. Alla Sveriges kronprinsar från 1822 ha varit överstar i Kronprinsens husarregemente. 1925 upplöstes vårt äldsta husarregemente. Må minnet av regementet leva genom tiderna och minna om regementets tapperhet, oförskräckta ryttaranda samt trohet mot konung och fosterland.

J. Folke Herrström.

Vapenhistoriska notiser.

I Svenska Vapenhistoriska Sällskapets årsskrift 1947 - 1948, som utkom till sällskapets 25-årsjubileum, som förut refererats i dessa spalter, har bl.a. sällskapets sekr. docenten, fil. dr. Heribert Seitz (Livrustkammaren) fortsatt sina tidigare karolinska vapenstudier i artikeln "Den tidigkarolinska kommendervärjan", ett ämne som förut icke belysts av forskningen. Som utgångspunkt tager Seitz den i Livrustkammaren förvarade Karl XI:s värjan med

förgyllt silverfäste från slaget vid Lund och gör först en genomgång av tillgängligt porträttmaterial berörande Karl XI:s officerar och tvenne porträtt av Karl XI själv, som förf. ovedersägligen fixerar till tid och miljö. Från detta material vänder han sig sedan till föremålen själva, utom Karl XI:s Lundavärja till tre kända värjor av samma typ, en i Kungs-Husby kyrka i Uppland, en från Ås' kyrka i Jämtland (numera i Nordiska Museet) och slutligen en tillhörig disponent F. Elliothi Göteborg. Jämför man Karl XI:s värja med de tre nämnda, finner man att fästena ha samma grundtyp med vissa små variationer, fast Karl XI:s värjan är något särpräglad i förhållande till de övriga tre. Jämför man sedan konstruktionen hos fästena med porträttens officerares värjfästen, ser man hur väl de i stort överensstämmer med varandra. Typologiskt sett verka dock Karl XI:s fäste vara äldst, något senare de fem porträtterade officerarnas, och de alltjämt bevarade värjorna synas vara av en yngre typ. Seitz konstaterar klart, att vi röra oss med en ganska särpräglad fästetyp, som med smärre variationer varit gängse hos officersvärjor under Karl XI:s tid, bevisligen under tidigare delen av hans regering. Förmodligen kunna vi enligt Seitz räkna med 1670-talets förra häft som dess födelse period. Man får med säkerhet räkna med, att typen levat kvar så länge Karl XI:s officerare voro i livet, och att den då varit i bruk parallellt med den senare kommendervärjan. Von Schreeb har nämligen visat, att denna varit i bruk vid Livgardet redan 1697 och att den detta år anbefalldes även för andra förband. Med tanke på den praktiska tillämpningen kan det, som Seitz säger, vara motiverat att kalla den här framlagda typen för Karl XI:s modell på kommendervärja, och den förut kända för Karl XII:s. Seitz går sedan in på frågan varifrån detta tidigkarolinska kommenderfästeform kommer. På denna fråga giver förf. ett ganska förbluffande svar. Det har nämligen

trots ivriga efterforskningar ej varit möjligt att spåra något ursprung utomlands, och veterligen har ej hellre kunnat påvisas att modellen vunnit burskap annorstädes än i vårt land. Starka skäl finnas således för antagandet, att det rör sig om en rent svensk typ trots att inventionen skett i utlandet. Även om dess direkta förebild synes vara svår att uppvisa, är ju därmed ingalunda sagt, att formen står utan typologisk bakgrund. Prototypen hör tydligen hemma i det kontinentala korgfästet, sådant detta utvecklats sig under 1600-talets andra fjärdedel. Seitz hänvisar här bl.a. till Gustaf II Adolfs Lützenvärja samt den till Erik Dahlberg attribuerade värjan i Livrustkammaren. För den intresserade hänvisar även förf. i detta avseende till Bashford Deans typologiska utvecklingschema i dennes "Court Swords and Hunting Swords". Men bevarade föremål kunna fylla samma ändamål och hänvisar han till en svensk officersvärja från 1600-talets mitt i Sjögestads kyrka, där det typiska är främst sidobygeln. De nämnda prototyperna ha självfallet hela korgfästen utbyggda på såväl in- som utsidan. Det karakteristiska för Karl XI:s typen är fästets utbyggnad endast på yttre sidan. Det väsentliga för Seitz är att den aktualiserade Karl XI:s typen till sin allmänna utformning står det senare, klart identifierade kommenderfästet nära, även om dess prototyper varit olika. Både Karl XI:s typen och den senare kommendervärjan tillhöra samma funktionsgrupp.

Den flitige vapenforskaren Seitz gratuleras till de goda resultat han kommit till. Läger man härtill den klara och eleganta språkformen och det utomordentliga illustrationsmaterialet, som alltid följer Seitz forskning, är det ett nöje att ta del av hans forskningsresultat.

J. Folke Herrström

Nyintagna medlemmar.

Fru Clara Hansson, Malmö. (Ordf.)

Disponent Alfons Hafström, Göteborg. (Ewerklo)

Grosserer Carl Buch, Köbenhavn. (Ordf.)

Meddelande: Då sekr. löjtnant Cederlöw f.n. till följd av forcerat arbete ej kan vara red. för föreningens Meddelande, har ordf. ånyo åtagit sig att t.v. sköta redigeringen.

Redaktör: J. Folke Herrström, Malmö.

P.S.

Angående utflykten till Jaegerspris slot meddelas att anmälan om deltagande i denna för sådana som önska följa med buss från Köbenhavn ovillkorligen må göras till ordf. innan den 19 maj.
Tel. 24684 Malmö.